

TeamUp op School gekoppeld aan wettelijke vereisten en actuele onderwijstrends

Mei 2023

TeamUp is een gezamenlijk programma van Save the Children, UNICEF Nederland en War Child in samenwerking met de CED-Groep.

Inhoud

1. Wat is TeamUp op School?	3
Doelen en veranderingstheorie	4
Koppeling met kerndoelen en nieuw curriculum	5
2. Sociaal Emotioneel Leren met TeamUp	6
Meerwaarde SEL voor kinderen met migratieachtergrond	6
TeamUp en SEL: koppeling doelen aan competenties	7
3. Burgerschap met TeamUp	11
Kinderrechten	11
Burgerschapsonderwijs voor nieuwkomerskinderen	11
Wat zegt de wet op burgerschap?	11
Koppeling TeamUp aan vereisten per wetsartikel	12
Doelgericht, samenhangend en herkenbaar	14
4. Sociaal veiligheidsplan met TeamUp	15
Koppeling TeamUp aan bouwstenen 4, 5 en 6 van school veiligheidsplan	15
5. Traumasensitief met TeamUp	18
Invloed van stress en trauma op de ontwikkeling van kinderen	18
TeamUp werkt op preventieniveau	19
Traumagerichte principes ingebed in TeamUp	19
6. Contact	20

Dit document vormt ook de bijlage van de nieuwste [Save the Children | TeamUp op school](#) brochure.

1. Wat is TeamUp op School?

TeamUp op School is een hoofdzakelijk non-verbaal programma voor het primair onderwijs. Het programma biedt psychosociale steun aan kinderen met een migratieachtergrond door middel van spel- en bewegingsactiviteiten. Het programma versterkt hun psychosociaal welzijn en daarmee hun veerkracht^{1 2}

De TeamUp-sessies (45-60 minuten) staan wekelijks op een vast moment in de week op het rooster en worden begeleid door onderwijsprofessionals op de eigen school. De spel- en bewegingsactiviteiten van TeamUp zijn gekoppeld aan psychosociale thema's zoals 'Assertiviteit' en 'Respect'. Elk van de in totaal acht thema's richt zich op een gedragsvaardigheid welke is beschreven in concreet waarneembare vaardigheden. Zo is de gedragsvaardigheid bij het thema 'Boosheid'; een time-out kunnen nemen. Een concreet waarneembare vaardigheid hierbij is het kunnen beheersen van woede door de toepassing van verschillende zelfregulatietechnieken. De vaardigheden die kinderen opdoen tijdens TeamUp komen van pas in het dagelijks functioneren in een nieuwe samenleving.

TeamUp kenmerkt zich door een hoofdzakelijk non-verbale benadering, zodat alle kinderen vanaf hun eerste dag op school kunnen meedoen – ongeacht hun achtergrond en de taal die zij spreken. De activiteiten van TeamUp volgen een lichaamsgerichte aanpak: 'we leren door te doen, te spelen en te bewegen'. Zo leren kinderen spelenderwijs omgaan met hun emoties, krijgen meer vertrouwen in sociale contacten en bouwen zo aan hun toekomst.

ASSERTIVITEIT

Gedragsvaardigheid: Opkomen voor jezelf

CONCREET WAARNEEMBARE VAARDIGHEDEN:

- Kan behoeften, emoties en problemen communiceren met woorden of gebaren.
- Kan zichzelf verdedigen door verschillende lichaamsbewegingen te gebruiken.
- Kan stop zeggen (met het lichaam) of om hulp vragen als dat nodig is.
- Kan een beweging, activiteit of gebaar voor de groep leiden.
- Kan op een positieve manier keuzes maken en opkomen voor zichzelf.

BOOSHEID

Gedragsvaardigheid: Een time-out nemen

CONCREET WAARNEEMBARE VAARDIGHEDEN:

- Kan "af zijn" tolereren of dat het een activiteit verliest.
- Accepteert het maken en zien van fouten of dingen die niet goed gaan.
- In staat om woede te beheersen met behulp van verschillende zelfregulatietechnieken.
- Kan veilig boos zijn; zonder zichzelf of anderen pijn te doen of materiaal te breken.

¹ Bleile ACE, Koppenol-Gonzalez GV, Verreault K, Abeling K, Hofman E, Vriend W, Hasan A, Jordans MJD. *Process evaluation of TeamUp: a movement-based psychosocial intervention for refugee children in the Netherlands*. Int J Ment Health Syst. 2021 Mar 19;15(1):25. doi: 10.1186/s13033-021-00450-6. PMID: 33741025; PMCID: PMC7977563.

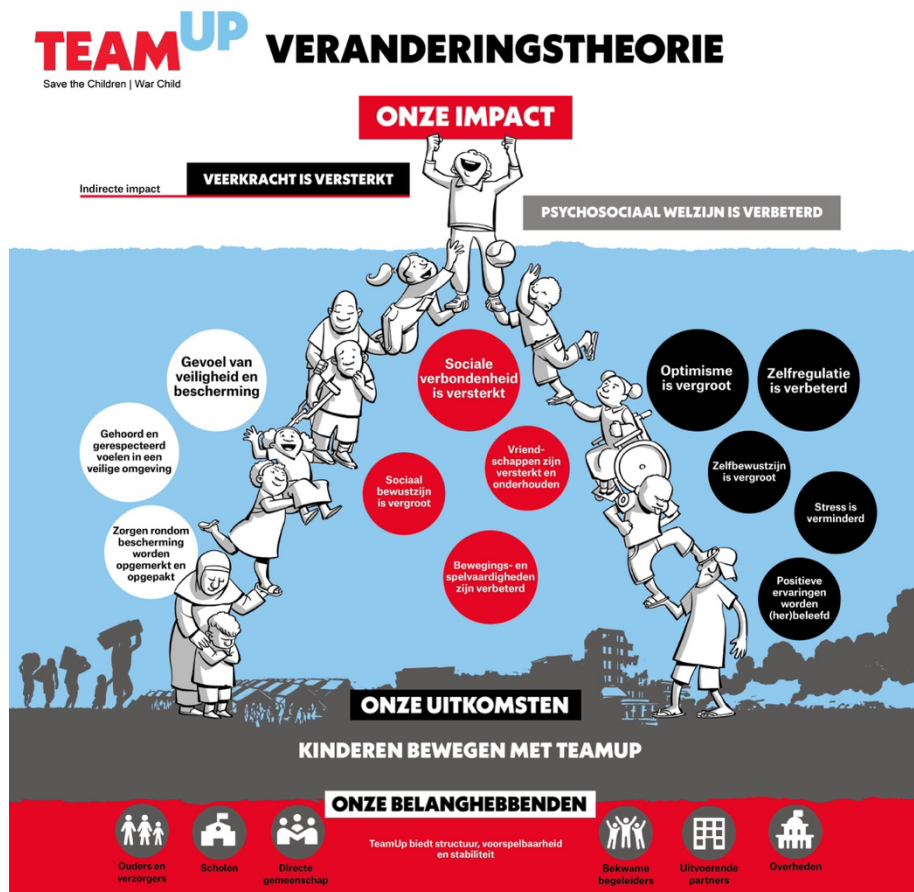
² Van den berg, Y. (2020) Externe evaluatie TeamUp op School. Den Haag, Save the Children.

Doelen en veranderingstheorie

TeamUp beoogt vier subdoelen te realiseren:

1. **Gevoel van veiligheid:** de leerling ervaart een toegenomen gevoel van veiligheid tijdens TeamUp.
2. **Sociale verbondenheid:** de leerling ervaart een sterkere sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten tijdens TeamUp.
3. **Optimisme:** de leerling vergroot tijdens TeamUp-sessies een positieve kijk op zichzelf en de wereld om zich heen.
4. **Zelfregulering:** de leerling is tijdens TeamUp in staat grenzen voor zichzelf te stellen en die aan te geven, zijn eigen emoties en gedrag te reguleren en zijn aandacht te focussen en vast te houden.

Aan deze vier subdoelen wordt vanaf de eerste TeamUp-sessie gewerkt. Na gemiddeld drie maanden met dezelfde groep kunnen deze subdoelen worden behaald. De Theory of Change, ofwel veranderingstheorie van TeamUp, verklaart hoe en waarom verandering optreedt als gevolg van deelname aan het programma. Deze is (in de ik-versie) visueel weergegeven in onderstaand figuur.

Koppeling met kerndoelen en nieuw curriculum

De huidige kerndoelen binnen het primair onderwijs bestrijken de volgende leergebieden: Nederlands, Engelse taal, (Friese taal), rekenen/wiskunde, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie en bewegingsonderwijs. Een uitgebreide toelichting op de in totaal 58 kerndoelen staat op de website van SLO: <https://www.slo.nl/sectoren/po/kerndoelen/>

Hieronder staan de huidige kerndoelen in het primair onderwijs waaraan gewerkt wordt met TeamUp op School:

- Kerndoel 34 (Oriëntatie op jezelf en de wereld): de leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.
- Kerndoel 37 (Oriëntatie op jezelf en de wereld): de leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen.
- Kerndoel 58 (Bewegingsonderwijs): de leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee bij activiteiten rekening houden.

De ontwikkelingen over de curriculumvernieuwing worden gevolgd. Zodra er nieuwe koppelingen kunnen worden gemaakt, dan zullen wij dit document in lijn daarmee updaten.

2. Sociaal Emotioneel Leren met TeamUp

De subdoelen van TeamUp zijn direct te relateren aan Sociaal Emotioneel Leren (SEL). De sociaal-emotionele ontwikkeling is het proces waarin leerlingen essentiële vaardigheden opdoen, waardoor zij in hun persoonlijke ontwikkeling, loopbaan en relaties met anderen succesvol kunnen zijn.³ De gerichte en planmatige aandacht van scholen voor dit ontwikkelproces noemen we sociaal-emotioneel leren (SEL).

“Als het hoofd van een kind vol zit, leert het niet”

- Onderwijsexpert in externe TeamUp evaluatie

Meerwaarde SEL voor kinderen met migratieachtergrond

Het ontwikkelen van een samenhangende identiteit kan voor kinderen met migratieachtergrond een lastig balanceerproces zijn tussen verschillende culturele waarden en noties. School is voor kinderen een belangrijke plek om de nieuwe taal te leren, maar daarnaast biedt het hun ook structuur en een perspectief voor de toekomst. Ook geeft het hun de mogelijkheid om vrienden te maken en een band op te bouwen met de leerkracht.

School is bij uitstek de plek om structureel aandacht te besteden aan SEL, omdat er zowel schoolbreed, als in de klas, aan SEL gewerkt kan worden. Aangezien kinderen hier veel tijd doorbrengen, kunnen leerkrachten signalen oppikken en hun aanbod afstemmen op de behoeften van leerlingen. Bovendien tonen verschillende meta-analyses aan dat sociaal-emotionele ontwikkelingsprogramma's in de schoolsetting bijdragen aan de psychische en sociale gezondheid van leerlingen en de preventie van ontwikkelingsproblematiek.⁴

Uit diverse SEL-onderzoeken blijkt dat:

- ✓ Kinderen ondersteund in het ontwikkelen van een samenhangende identiteit⁵
- ✓ Gericht werken aan SEL een positief effect op het welbevinden geeft
- ✓ Gericht werken aan SEL een positief effect op de schoolresultaten van kinderen geeft⁶

Onderzoeksresultaten uit een quickscan uitgevoerd in 2020 in opdracht van TeamUp lieten zien dat er geen landelijk beleid is voor SEL. Wel besteden nieuwkomerscholen impliciet en/of expliciet aandacht aan SEL, waarvan het meest aan de derde competentie '*beseft van een ander*' en het minst aan de vijfde '*keuzes maken*'.⁷ De behoefte aan richtlijnen en concrete handvaten onder de onderzoeksdeelnemers was groot. Er wordt in het nieuwkomersveld gewerkt aan de ontwikkeling van een leerlijn op het gebied van SEL voor nieuwkomers. De insteek is dat TeamUp hier direct aan gelinkt wordt. Tot die tijd schetst de volgende paragraaf de onderlinge verbanden tussen TeamUp en SEL.

³ Van Overveld, K. (2014). *Sociaal-emotioneel leren*. In Groepsplan gedrag in het voortgezet onderwijs, p. 84-94.

⁴ Pharos. 'Sociaal-emotionele ontwikkeling in het primair onderwijs; een doorlopende integrale aanpak?' 2018.

⁵ Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2002). Positive youth development in the United States: Research findings on evaluations of positive youth development programs. *Prevention & Treatment*, 5(1), 15a).

⁶ Durlak, J.A., Weissberg, R.P., Dymnicki, A.B., Taylor R .D. & Schellinger, K.B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development*, 82(1), 405-432.

⁷ Beernink M. (2020). *Social and Emotional Learning in Primary Newcomer Education in the Netherlands Consciously supporting newcomer children in their social-emotional development*. Utrecht University.

<https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/37836>

TeamUp en SEL: koppeling doelen aan competenties

TeamUp is een bekend programma om met spel en beweging te werken aan SEL. Maar hoe verhoudt de TeamUp benadering en doelen zich tot de vijf competenties van SEL? In dit hoofdstuk wordt dit schematisch en tekstueel overzichtelijk gemaakt.

Bij SEL gaat het om de ontwikkeling van de vijf competenties in de gele, groene en oranje vakken in onderstaand figuur:

8

“SEL omvat meer dan het simpelweg creëren van een veilige omgeving en kinderen het gevoel geven dat ze worden gezien. Leerkrachten moeten zicht bewust zijn van de sociaal-emotionele doelen die ze stellen voor kinderen. Veel leerkrachten zijn onbewust bekwaam, maar hebben een kans om bewust bekwaam te worden. Vanuit dat bewustzijn let je scherper op bepaalde stappen en doelen en kun je kinderen beter begeleiden. Dat is SEL: bewust bekwaam bezig zijn met wat kinderen op sociaal-emotioneel vlak moeten leren.”
(Onderwijsexpert in Beernink, 2020)⁹

TeamUp beoogt vier subdoelen:

1. **Gevoel van veiligheid:** de leerling ervaart een toegenomen gevoel van veiligheid tijdens TeamUp.
2. **Sociale verbondenheid:** de leerling ervaart een sterkere sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten tijdens TeamUp.
3. **Optimisme:** de leerling vergroot tijdens TeamUp-sessies een positieve kijk op zichzelf en de wereld om zich heen.
4. **Zelfregulering:** de leerling is tijdens TeamUp in staat grenzen voor zichzelf te stellen en die aan te geven, zijn eigen emoties en gedrag te reguleren en zijn aandacht te focussen en vast te houden.

In onderstaande tabel zijn de TeamUp subdoelen inhoudelijk aan de SEL-competenties gekoppeld. Onder de tabel wordt elke koppeling per SEL-competentie toegelicht. Subdoel 1 en 3 van TeamUp dragen ook bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling en worden in het trauma-sensitieve hoofdstuk verder uitgelicht om dubbeling te voorkomen.

⁸ <https://www.keesvanoverveld.nl/boeken/sel/>

⁹ Beernink M. (2020). *Social and Emotional Learning in Primary Newcomer Education in the Netherlands Consciously supporting newcomer children in their social-emotional development*. Utrecht University. <https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/37836>

SEL Competentie ¹⁰	SEL kern elementen (aanwezig in TeamUp)	Gerelateerd TeamUp (sub)doel
<p>1. Besef van jezelf (ik competentie)</p> <p>Dit verwijst naar de bewuste kennis die een leerling van zichzelf heeft. De nadruk ligt hierbij op de emotie. Een leerling met zelfbesef kan lichaam en gevoel aan elkaar koppelen.</p>	<p>Kennis van je eigen lichaam</p> <p>Gevoelens herkennen en benoemen</p> <p>Zelfvertrouwen</p>	<p>Zelfbewustzijn is vergroot</p> <p>Onderdeel van subdoel 4 van TeamUp. Zelfregulering: de leerling is tijdens TeamUp in staat grenzen voor zichzelf te stellen en die aan te geven, zijn eigen emoties en gedrag te reguleren en zijn aandacht te focussen en vast te houden.</p>
<p>2. Zelfmanagement (ik competentie)</p> <p>Het controleren van je gedachten en je handelingen, waardoor op weloverwogen wijze een strategie kan worden bedacht en ingezet om een (mogelijk) probleem effectief en doelgericht het hoofd te bieden. Daarbij houd je rekening met (heftige) emoties die je bij jezelf bemerkt.</p>	<p>Heftige emoties controleren</p> <p>Doelgericht gedrag</p> <p>Weten wanneer je hulp moet zoeken</p>	<p>Zelfregulering is verbeterd</p> <p>Onderdeel van subdoel 4 van TeamUp. Zelfregulering: De leerling is tijdens TeamUp in staat grenzen voor zichzelf te stellen en die aan te geven, zijn eigen emoties en gedrag te reguleren en zijn aandacht te focussen en vast te houden.</p>
<p>3. Besef van de ander (jij competentie)</p> <p>De wetenschap dat de gevoelens, gedachten en het gedrag van de ander kunnen verschillen of overeenkomen met je eigen gevoelens, gedachten en gedrag, en dat je altijd de keuze hebt om je eigen gedrag aan de ander aan te passen.</p>	<p>Empathie</p> <p>Je inleven in de ander</p> <p>Diversiteit</p>	<p>Sociaal bewustzijn is vergroot</p> <p>Onderdeel van TeamUp doel 2 Sociale verbondenheid: De leerling ervaart een sterkere sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten tijdens TeamUp</p>
<p>4. Relaties met anderen (jij competentie)</p> <p>De vaardigheid om in verschillende contexten op constructieve en positieve wijze sociaal gedrag te kunnen uitvoeren. Het gaat over relaties aangaan, onderhouden en het voorkomen van uitsluiting en probleemgedrag. Ook het weerstaan van sociale druk en het oplossen van problemen horen daarbij.</p>	<p>Vrienden maken</p> <p>Vrienden houden</p> <p>Conflicten voorkomen en oplossen</p>	<p>Vriendschappen zijn versterkt en onderhouden.</p> <p>Onderdeel van subdoel 2 van TeamUp. Sociale verbondenheid: de leerling ervaart een sterkere sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten tijdens TeamUp</p>
<p>5. Keuzes maken (wij competentie)</p> <p>De kennis, vaardigheden en attitudes, die zijn afgeleid van de andere vier SEL competenties en de inzet om in diverse sociale contexten verantwoordelijke keuzes te maken voor jezelf, de ander en de omgeving. Deze vijfde competentie is vooral een morele competentie.</p>	<p>Eerlijk onderhandelen</p> <p>Goed zijn voor jezelf en de ander</p> <p>Zelfreflectie</p>	<p>Subdoelen overstijgend (zie toelichting hieronder).</p>

TeamUp - SEL Tabel: koppeling doelen aan competenties

¹⁰ Van Overveld, K. SEL. Sociaal emotioneel leren als basis (2023) via www.keesvanoverveld.nl

TeamUp en SEL-competentie 1: Besef van jezelf

Zelfbesef brengt onder meer zelfbeheersing, helpt om het perspectief van anderen in te zien en kan een bron zijn van trots.¹¹ TeamUp facilitators worden getraind om kinderen gehoord en gerespecteerd te voelen, en daarmee zowel een fysieke als emotionele veilige plek te creëren. Zowel **positieve, als negatieve gevoelens en gedachten worden tijdens TeamUp benoemd en erkend**. Door de **lichaamsgerichte benadering** (embodied learning; het leren herkennen van lichamelijke sensaties/emoties d.m.v. spel) neemt het **zelfbesef** van het eigen lichaam toe. Doordat kinderen tijdens TeamUp contact met elkaar hebben en op elkaar reageren, worden ze zich bewust van hun omgeving, de lichamelijke sensaties hun gevoelens, en hoe hun gedrag invloed heeft op anderen. Facilitators promoten actief het zelfbewustzijn van kinderen door hen tijdens de activiteiten te laten reflecteren.

TeamUp en SEL-competentie 2: Zelfmanagement

Het vermogen van kinderen om zich te kunnen verplaatsen in het perspectief van de ander, het kunnen reguleren en beheersen van emoties en agressief gedrag, bevordert positieve interactie met leeftijdsgenoten en een gevoel van sociale verbondenheid.¹² TeamUp werkt aan emotieregulatie doordat spellen kinderen de mogelijkheid bieden om **te leren omgaan met tegenslagen, verlies, eigen grenzen aangeven en grenzen van een ander te respecteren**. In TeamUp hebben spel en beweging de functie van **uitlaatklep** voor energie, stress en spanning.¹³

Elke TeamUp sessie is zo opgebouwd dat activiteiten bewegen van activering tot meer ontspanning. Op deze manier leren kinderen om te schakelen naar andere energieniveaus. In elke sessie komen **activiteiten terug die specifiek gericht zijn op zelfregulering en ontspanning** na de meer energieke activiteiten. Tijdens interacties met anderen, activeren zij hun gedrag en **emoties** en passen ze aan waar nodig. Dit ondersteunt **de zelfregulerende vaardigheden zowel op groepsniveau, als op individueel kindniveau**. Lichaamsbeweging stelt kinderen in staat zich bewust te worden van de gewaarwordingen in hun lichaam, **om stress en spanningen los te laten** en een beter begrip te krijgen van hun gevoelens en gedragingen¹⁴ bijvoorbeeld door hun eigen grenzen aan te geven en die van anderen te respecteren, en om te gaan met emoties zoals angst, woede en verdriet. Daarmee bouwen ze hun zelfregulerend vermogen op.

TeamUp en SEL-competentie 3: Besef van de ander

Anderen respecteren en op hen af te kunnen stemmen is belangrijk om sociale relaties op te bouwen.¹⁵ Empathie betreft het kunnen verplaatsen in een ander, kunnen inleven. Dit wordt in verschillende spellen veel gestimuleerd door kinderen verschillende rollen te geven en te laten ervaren hoe het is in verschillende rollen. Kinderen **ervaren dat iedereen anders is, anders reageert in spellen, andere dingen leuk vindt**. Door het samenwerken in de spellen leren kinderen impliciet **rekening houden met anderen** en hun gedrag op anderen aanpassen. Je bent in TeamUp niet alleen, **je speelt altijd met anderen. Hierdoor leren kinderen wie ze zijn, ten opzichte van de ander** (identiteitsontwikkeling, altijd invloed van omgeving). En dat jouw eigen gedrag invloed heeft op een ander. Besef van zichzelf en besef van de ander gaan hierin door elkaar heen. Je leert jezelf kennen, door de ander te leren kennen.

Tijdens TeamUp-activiteiten delen kinderen spel en beweging met kinderen van diverse achtergronden en vaardigheidsniveaus, inclusief kinderen **waar ze gewoonlijk niet zelf zouden kiezen** om mee te spelen. Het non-verbale karakter van TeamUp maakt het gemakkelijker voor **kinderen om interactie te hebben en daarmee relaties op te bouwen** met kinderen van andere culturele achtergronden.

¹¹ Silvia PJ, O'Brien ME. Self-awareness and constructive functioning: Revisiting "The human dilemma". Journal of Social and Clinical Psychology. 2004;23(4):475-89.

¹² Rubin KH, Bukowski WM, Bowker JC. Children in peer groups. Handbook of child psychology and developmental science. 2015;24:1-48.

¹³ Van den berg, Y. (2020) Externe evaluatie TeamUp op School. Den Haag, Save the Children.

¹⁴ Dieterich-Hartwell R. Dance/ movement therapy in the treatment of post-traumatic stress: A reference model. The arts in psychotherapy. 2017; 54:38-46.

¹⁵ Joireman JA, Needham TL, Cummings AL. Relationships between dimensions of attachment and empathy. North American Journal of Psychology. 2002;4(1):63-80.

TeamUp en SEL-competentie 4: Relaties kunnen hanteren

Via positieve interacties met andere kinderen, leren kinderen cruciale sociale en emotionele vaardigheden die het mogelijk maken om relaties met leeftijdsgenoten op te bouwen, te behouden en te versterken, bleek uit onderzoek van Pennsylvania State University.¹⁶

Tijdens spel en beweging delen kinderen positieve ervaringen met leeftijdgenootjes en de leerkracht. Dit helpt kinderen om zich met anderen te verbinden en elkaar te vertrouwen, zich bewust te worden van hun interacties en om nieuwe vriendschappen op te bouwen. Tijdens de activiteiten, helpen de TeamUp facilitators kinderen om elkaar te steunen, en op een positieve manier conflicten op te lossen. Dit versterkt de mogelijkheid om contact te maken met anderen en om nieuwe vriendschappen te bouwen en bestaande te versterken.

Het vermogen van kinderen om verbindingen met anderen op te bouwen en te onderhouden, bevordert positief sociaal gedrag dat essentieel is voor het welbevinden en het aangaan van relaties op latere leeftijd. Sociale verbondenheid van kinderen wordt bepaald door de kwaliteit van hun verbindingen met anderen met wie zij socialiseren, en de mate waarin zij zich geaccepteerd en gesteund voelen door hen.¹⁷ In de interactie met leeftijdsgenoten leren kinderen sociaal-emotionele vaardigheden.

TeamUp en SEL-competentie 5: Keuzes maken

Het lerende element van TeamUp -in een groep- draagt hier duidelijk aan bij. Kinderen leren samen te werken, rekening te houden met elkaar, keuzes te maken die voor de hele groep goed zijn. TeamUp is erop gericht om negatief gedrag zoals pesten, discriminatie, agressie of heftige emoties op een constructieve manier op te lossen, zonder het kind te veroordelen. Bijvoorbeeld als er een lastige situatie is, wordt er gewerkt met keuzes. Wanneer een kind boos is, gaat de TeamUp facilitator samen zoeken naar oplossingen en het kind mogelijkheden aandragen (bijvoorbeeld in de time-out zitten of meespelen).

Terwijl kinderen hun eigen gedrag en grenzen ontdekken in interactie met andere kinderen, leren ze ook om elkaar te ondersteunen en samen te werken. Daarmee worden ze bewuster van wat fijn en veilig voelt voor henzelf en keuzes kunnen maken die daarbij aansluiten.¹⁸

¹⁶ Pennsylvania State University - Issue Brief (2018). With A Little Help from My Friends: The Importance of Peer Relationships For Social-Emotional Development. <https://prevention.psu.edu/wp-content/uploads/2022/05/rwif450248-PeerRelationships-1.pdf>

¹⁷ Barber BK, Schluterman JM. Connectedness in the lives of children and adolescents: A call for greater conceptual clarity. *Journal of Adolescent Health*. 2008;43(3):209-16.

¹⁸ Kostelny K, Wessells M. The protection and psychosocial well-being of young children following armed conflict: Outcome research on child centered spaces in northern Uganda. *The Journal of Developmental Processes*. 2008;3(2)13-25.

3. Burgerschap met TeamUp

Kinderrechten

De drie grondleggers van TeamUp – Save the Children, UNICEF Nederland en War Child en– zijn kinderrechtenorganisaties die democratische waarden hoog in het vaandel hebben staan. Hoe TeamUp specifiek aan deze waarden bijdraagt, staat in de volgende paragraaf.

Alle kinderen hebben rechten, zoals het recht om te spelen, op onderwijs en om beschermd te worden. Deze rechten zijn wereldwijd opgenomen in verschillende nationale wetten en in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Bijna alle landen in de wereld hebben dit verdrag ondertekend en geratificeerd, ook Nederland. In onderstaande paragraaf wordt beschreven hoe de Rechten van het Kind in het TeamUp-programma verankerd zijn.

TeamUp onderschrijft als coalitie zowel het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, als de richtlijnen voor geestelijke gezondheidszorg en psychosociale hulp in noodsituaties (MHPSS). Die laatste zijn gebaseerd op vier basisrechten die te maken hebben met overleven, bescherming, ontwikkeling en participatie. Deze rechten worden door het TeamUp-programma op alle niveaus in het algemeen onderschreven en gesteund. TeamUp werkt echter directer aan enkele van die rechten, zoals te zien is in onderstaand figuur:

Burgerschapsonderwijs voor nieuwkomerskinderen

De school is een belangrijke sleutelplaats voor kinderen. Ze komen hier in aanraking met leerlingen van verschillende achtergronden die andere denkbeelden kunnen hebben dan zij zelf. Om op een vreedzame en constructieve manier met elkaar samen te kunnen leven, is het nodig dat kinderen kennis en respect voor de basiswaarden van onze democratische samenleving meekrijgen. Juist het contact met kinderen met andere denkbeelden, zorgt ervoor dat kinderen oefenen met verschillende burgerschapsvaardigheden die hen in staat stellen om een onderlinge verdraagzame houding te ontwikkelen.¹⁹

Voor nieuwkomerskinderen kan het uitgangspunt van een democratische samenleving nieuw zijn, wat extra aandacht vraagt voor het ontwikkelen en oefenen van democratische vaardigheden.

Wat zegt de wet op burgerschap?

De wet op burgerschap²⁰ benadrukt de acht basiswaarden van de democratische rechtstaat: vrijheid van meningsuiting, gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid, autonomie, verantwoordelijkheidsbesef, en het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie.

Overkoepelend moet de cultuur van de school in overeenstemming zijn met deze waarden en deze

¹⁹ [Burgerschap-op-de-Basisschool_Wet-en-regelgeving-juli-2021.pdf \(schoolveiligheid.nl\)](#)

²⁰ idem

actief uitdragen. Dat betekent dat de school een veilige oefenplaats vormt waar leerlingen burgerschapsvaardigheden met elkaar kunnen oefenen en dat het team deze basiswaarden ook voorleeft.

Het doel van de wet is om kinderen te helpen begrijpen wat het betekent om een burger te zijn en om ze de kennis en vaardigheden te bieden die ze nodig hebben om actief deel te nemen aan de samenleving. Scholen hebben de vrijheid om zelf de inhoud en vorm van het burgerschapsonderwijs te bepalen. Wel is er een gemeenschappelijke kern verplicht gesteld in de Wet op burgerschapsonderwijs, waarop scholen zich herkenbaar dienen te richten.

In hun beleid en visie moeten scholen verantwoorden hoe ze werken aan de volgende aspecten van de wet:

- **Wetsartikel A** - nadrukkelijk en expliciet bijbrengen van respect voor en kennis van de **basiswaarden** van de democratische rechtsstaat
- **Wetsartikel B** - beschrijven hoe de school met de leerlingen werkt aan de **sociale en maatschappelijke competenties** die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme democratische samenleving
- **Wetsartikel C** - borgen van aandacht voor en **kennis van soorten van diversiteit** op het niveau van groepen en individuen en het bevorderen van de acceptatie daarvan
- **Wetsartikel D** - vormgeven van de school als **oefenplaats voor democratisch burgerschap**

Het burgerschapsonderwijs moet **doelgericht, samenhangend en herkenbaar** aanwezig zijn. Daarnaast moet het naar voren komen in de visie van de school, de doelen, het aanbod en de evaluatie.²¹

Koppeling TeamUp aan vereisten per wetsartikel

A. Basiswaarden

TeamUp benoemt in de sessies met de kinderen geen expliciete verbinding met de basiswaarden van de democratische rechtstaat (**wetsartikel a**), maar uit de basisprincipes, opzet en inhoud van TeamUp blijkt wel degelijk dat er continu aan deze basiswaarden wordt gewerkt. De activiteiten gericht op assertiviteit bevorderen bijvoorbeeld sterk de *autonomie* van kinderen. Kinderen leren om behoeften, emoties en problemen te communiceren en op te komen voor zichzelf, waarin ook de *vrijheid van meningsuiting* naar voren komt.

Gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid en het *afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie* zit sterk door het hele programma verweven. Een veilige setting is hiervoor cruciaal.

Om dat te kunnen waarborgen, worden de facilitators uitgebreid getraind en gecoacht. Aan het begin van een TeamUp sessie worden afspraken voor een veilige setting en sfeer visueel (via picto's) gedeeld en in samenspraak met de kinderen waar nodig aangevuld. Deze afspraken blijven het uitgangspunt voor elke sessie.

Binnen de thema's conflict, pesten, respect en vriendschap en vrienden werken kinderen aan vaardigheden zoals rekening houden met elkaar, grenzen aangeven, het accepteren van verschillen en het helpen van elkaar. Hier komt ook het *verantwoordelijkheidsbesef* naar voren door kinderen te laten ervaren dat hun gedrag invloed kan hebben op een ander en ze te leren hoe te voldoen aan eigen behoeften zonder anderen te kwetsen.

²¹ Deze zinnen zijn ontleend aan de memorie van toelichting bij de Verduidelijking Burgerschap voor het funderend onderwijs (2021)

55 **LIEFTLID:** 6-11 + 12-17 **CONFLICT**

MUIS, MUIS, GA WEG!

SOORT ACTIVITEIT: Tikken
VAARDIGHED: Rekening houden met de ander

BEHOORDE RUIMTE: 5 x 5 meters.
BEHOORDE MATERIALEN: Eventueel lintjes lintjes vasthouden in plaats van handen vasthouden).

OPDRACHT
Maak met de kinderen een cirkel en laat kinderen de handen vasthouden. Maak de cirkel zo groot mogelijk zodat tussen de kinderen door voldoende ruimte is om onder de armen door te lopen. Een kind is een kat, een ander kind is de muis. De muis staat in de cirkel, de kat staat buiten de cirkel. De kat dient te muis te vangen door te tikken.

REGELS

1. Op teken van de facilitator begint het tikspel: de muis rent zigzaggend onder de armen door (in de cirkel, uit de cirkel) en de kat rent achter de muis aan om deze te tikken.
2. De kinderen die de cirkel vormen, mogen hun armen omlaag brengen om zo de kat de doorgang te verhinderen. Als de muis komt, gaan de armen juist omhoog zodat de muis snel eronder door kan.
3. Het spel is af als de kat de muis gevangen heeft of als 1 minuut verstreken is. Speel het spel een aantal keer zodat kinderen de mogelijkheid krijgen om een kat of muis te zijn.

VARIATIES

- Bij oudere kinderen: de loper dribbelt met de basketbal en de tikker dient de bal weg te tikken terwijl beiden gebruikmaken van de cirkel van kinderen.

WAT EN WAAROM:

- De kat dient de muis te vangen en de muis dient te zorgen niet gevangen te worden.
- Kinderen die de cirkel vormen dienen rekening te houden met de muis en de kat. De muis dient geholpen te worden en de kat dient tegengewerkt te worden. Hoe zorg je ervoor dat je de muis echt helpt en niet plaagt en dat je de kat tegengewerkt maar wel rekening met de kat houdt? De kat en de muis hebben uiteraard een conflict: tegengestelde belangen. Op welke wijze houden ze rekening met elkaar en met de cirkel van kinderen?

In het kader hierboven is te zien hoe een aantal van deze basiswaarden concreet terugkomen in een activiteit. Het “wat en waarom” beschrijft de onderliggende vaardigheden die naar voren komen in de activiteit. In dit voorbeeld zijn de basiswaarden *begrip voor anderen* en *verdraagzaamheid* duidelijk te herkennen. Kinderen ervaren in deze activiteit dat iemand anders (de kat) andere belangen kan hebben dan zichzelf (de muis beschermen). In dit spel zijn de ze op een impliciete en speelse wijze aan het oefenen met *begrip voor anderen* en leren ze om met beide partijen in het spel rekening te houden (*verdraagzaamheid*). Door als facilitator daarnaast variaties in het spel aan te brengen, zoals bijvoorbeeld het omdraaien van de rollen of het toevoegen van een extra kat, ervaren de kinderen zichzelf ook in verschillende rollen. Hierdoor zullen ze makkelijker begrip ontwikkelen voor een ander perspectief, aangezien ze dit ook zelf hebben ervaren.

B) Sociale en maatschappelijke competenties

Bovenstaande beschrijving maakt ook al duidelijk dat TeamUp doelgericht werkt aan verschillende sociale en maatschappelijke competenties die nodig zijn om te functioneren in een pluriforme, democratische samenleving (**wetsartikel b**). Daarnaast ontwikkelen kinderen tijdens TeamUp bepaalde zelfregulerende vaardigheden. Deze vaardigheden hebben kinderen nodig voor het open staan voor contact met anderen en de maatschappij om hen heen. Een manier waarop TeamUp dit faciliteert is het creëren van Time-out plekken. Dit zijn plekken waar kinderen zich mogen terugtrekken en zelf mogen kiezen of ze wel of niet willen deelnemen. Er is dus ruimte om deze keuze zelf te maken en iets niet te willen. Daarnaast kan deze Time-out plek kinderen ook helpen in het leren reguleren van hun emoties: even uit een verhitte situatie stappen helpt om emoties weer te laten zakken zodat het eventuele conflict constructief opgelost kan worden en er weer verder gespeeld kan worden. Daarbij helpt de lichaamsgerichte aanpak van TeamUp kinderen om zich bewust te worden van gewaarwordingen in hun lichaam. Ze leren om stress en spanningen los te laten en een beter begrip te krijgen van hun gevoelens en gedragingen.

“TeamUp helpt om stress te verlichten omdat je activiteiten doet en daarna ontspant. Met TeamUp doe je? meer dan met sport, omdat ik in TeamUp niets moet. Ik ben vrij.”

- Deelnemer over TeamUp op School

In interactie met elkaar activeren kinderen hun lichamelijke sensaties, emoties en gedragingen. Ze oefenen met het af te stemmen op hun eigen behoeftes en die van anderen, waarmee ze bouwen aan hun zelfregulerend vermogen. Deze zelfregulerende vaardigheden zijn **voorwaardelijk** voor het ontwikkelen van sociale en maatschappelijke competenties zoals beschreven in wetsartikel b.

C) Bevorderen van inclusie en diversiteit

Tevens richt TeamUp zich ook op het bevorderen van inclusie en diversiteit. Het programma moedigt kinderen aan om open te staan voor verschillende culturen en achtergronden en om respectvol om te gaan met alle andere kinderen. De activiteiten nodigen bijvoorbeeld uit tot samenwerking in verschillende groepsgrootte en onder tijdsdruk waardoor de werkvorm de kinderen direct in de actie betreft en verbindt. Kinderen vertellen hierover: *“Ik heb nieuwe vrienden gemaakt bij TeamUp”*. Een leerkracht vertelde over het effect van die aanmoediging tot inclusie in het programma *“Ik zie kinderen door Teamup buiten hun land spelen.”* Zo bevordert TeamUp het ontwikkelen van een inclusieve en democratische maatschappij. Dit sluit aan bij **wetsartikel c**.

In het kader hierboven is een voorbeeld te zien van hoe kennis van diversiteit en aandacht voor het borgen ervan

95

LEERTIJD
6-11

ASSERTIVITEIT

IK BEN NIET ALLEEN

BEHOEVE RIJKTE:
Kan in elke ruimte.

BEHOEVE MATERIALEN:
Iets om ritme mee aan te geven zoals tamboerijn en sambaballen.

OPDRACHT
De facilitator staat voor de groep. De kinderen lopen, dansen, springen en bewegen zich op allerlei manieren door de ruimte op het ritme dat de facilitator aan geeft. De facilitator roept een bepaalde categorie (bijvoorbeeld hobby, sport of eten). De kinderen gaan op zoek naar andere kinderen met dezelfde voorkeur als zij en vormen zo groepjes. Bewegen de kinderen niet meer door de ruimte, dan vraagt de facilitator ieder groepje wat hen verbindt en waarom zij die voorkeur hebben. Maak gebruik van gebaren en laat kinderen uitbeelden wat ze bedoelen wanneer taal een barrière vormt.

VARIATIES
Er mag niet gepraat worden nadat de facilitator een categorie heeft genoemd. Kinderen dienen met gebaren aan te geven wat ze bedoelen en andere kinderen te zoeken met gelijkaartige gebaren om zo een groepje te vormen.

TIPS

- Wees creatief met vragen stellen.
- Stel vooral vragen aan de kinderen die niet zo makkelijk praten.
- Kinderen kunnen bij een bepaalde categorie alleen komen te staan. Laat ook hen aan het woord over hun voorkeur.

WAT EN WAAROM:

- Hoe voelt het om bijeen groep te horen? Hoe voelt het om uniek te zijn? Hoe ga je om met kinderen die op je lijken en hoe ga je om met kinderen die juist heel anders zijn?

naar voren komt in de activiteiten van TeamUp. Kinderen leren in deze activiteit waar ze van houden en leren dat andere kinderen mogelijk van iets anders houden.

D) School als democratische oefenplaats

Het laatste wetsartikel beschrijft dat de school moet worden vormgegeven als oefenplaats voor democratisch burgerschap waarin kinderen dagelijks worden uitgedaagd om te oefenen met sociale en maatschappelijke vaardigheden (**wetsartikel d**). Het uitgangspunt van de lichaamsgerichte aanpak van TeamUp is: *we leren door te doen, te spelen en te bewegen*. Tijdens de sessies worden kinderen constant uitgedaagd om te oefenen met sociale en maatschappelijke vaardigheden, zoals beschreven hierboven. Daarbij bevordert TeamUp ook actief de participatie van kinderen. Kinderen krijgen de kans om ideeën in te brengen, samen te werken en beslissingen te nemen. Ook worden zij actief, op speelse wijze, betrokken bij evaluaties van het programma zelf, waarmee zij invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling. Dit zijn belangrijke vaardigheden om te oefenen, passend in een democratie.

"Het grote verschil met andere programma's is dat kinderen met TeamUp echte situaties beleven en vervolgens in een veilige setting onder begeleiding kunnen oefenen met hun reactie."

- Schooldirectrice over TeamUp op School

Dit zijn allemaal vaardigheden die belangrijk zijn in een democratie. Op die manier creëert TeamUp een oefenplaats waarin kinderen worden uitgedaagd om in een veilige omgeving te oefenen met uiteenlopende sociale en maatschappelijke vaardigheden.

Doelgericht, samenhangend en herkenbaar

De wet schrijft voor dat het burgerschapsonderwijs doelgericht, samenhangend en herkenbaar moet zijn. Een school moet dus kunnen aangeven hoe ze het algehele burgerschapsaanbod, - mogelijk verspreid over verschillende vakken/programma's -, doelgericht, samenhangend en herkenbaar is gemaakt. TeamUp kan hier een onderdeel van zijn. TeamUp heeft een duidelijke, theoretisch onderbouwde visie die samenkomt in de veranderingstheorie. Deze illustreert hoe TeamUp bijdraagt aan het psychosociale welzijn van kinderen en geeft duidelijk de samenhang aan tussen de werkzame factoren van het programma.

In samenvatting: TeamUp geeft op een lichaamsgerichte manier structureel invulling aan burgerschapsonderwijs volgens de aangescherpte wet. Het uitgangspunt: we leren door te doen, te spelen en te bewegen, zorgt voor een actieve oefenplaats waarin kinderen worden uitgedaagd om in interactie met elkaar te oefenen met uiteenlopende persoonlijke, sociale en maatschappelijke vaardigheden. Door aan de doelen te werken zoals uitgelegd in de veranderingstheorie van het programma, kan op een gedegen manier gewerkt worden aan het psychosociaal welzijn en de burgerschapsvorming van kinderen.

Om de samenhang rond burgerschap verder inzichtelijk te maken, is in dit document ook de koppeling van TeamUp verder beschreven met SEL, Traumasensitief onderwijs en sociaal veiligheidsbeleid. Deze laatste 3 dragen –wanneer goed ingebouwd in de school- direct bij aan het bereiken van de democratische basiswaarden.

4. Sociaal veiligheidsplan met TeamUp

De onderwijsinspectie beschrijft sociale veiligheid als volgt: "een school is veilig als de sociale, psychische en fysieke veiligheid van leerlingen niet door handelingen van anderen wordt aangetast."²² Dat betekent dat er een veilige en positieve sfeer is op school. Het betekent ook dat de school optreedt tegen pesten, uitschelden, discriminatie, geweld en andere vormen van ongepast gedrag, en deze zoveel mogelijk voorkomt.

Goed veiligheidsbeleid bestaat volgens Stichting School & Veiligheid²³ uit zes bouwstenen

1. Gezamenlijk ontwikkelde en gekende visie, kernwaarden, doelen, regels en afspraken.
2. Inzicht in veiligheidsbeleving, incidenten en mogelijke risico's; audits en monitoring.
3. Scheppen van voorwaarden, beleggen van taken, samenwerken met partners buiten de school.
4. **Positief pedagogisch handelen; ondersteunende houding, voorbeeldgedrag, verbindende relaties.**
5. **Preventieve activiteiten en programma's in de school, gericht op leerlingen, ouders en personeel.**
6. **Signaleren en effectief handelen bij signalen, grensoverschrijdend gedrag en incidenten door leerlingen, ouders en personeel.**

Met TeamUp op School werken scholen aan bouwstenen 4 t/m 6. Onderstaand wordt een definitie gegeven van deze bouwstenen en toegelicht hoe de basiswaarden van TeamUp bijdragen aan aspecten van sociale veiligheid op scholen.

<p>Rolmodel / Coach</p> <ul style="list-style-type: none"> • Positieve interactie, zoals het gebruik van positieve taal. • Zorg voor een goed plan (houd je aan de regels). • Demonstreer de activiteiten fysiek in plaats van ze mondeling uit te leggen. • Je bent geen toeschouwer; je neemt zelf aan de activiteiten deel. 	<p>Supporter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fouten maken mag en is niet erg! Breng deze boodschap ook over op kinderen zodat zij zich op hun gemak voelen. • Moedig de kinderen aan. • Overlaad hen met complimenten door hen te bedanken of te feliciteren. • Luister naar hen. • Herkennen en herkennen hun emoties. • Leid de nieuwe activiteiten. • Aanvaard verschillende persoonlijkheden. • Zorg voor activiteiten waarmee zij zich kunnen vermaken. • Steun je collega's. 	<p>Bemiddelaar</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voorkom escalaties en conflicten. • Blijf te allen tijde kalm en geduldig. • Stel duidelijke regels op, maar pas de toepassing ervan aan de realiteit aan. • Houd de tijd in de gaten. • Wees eerlijk, duidelijk en consequent. • Bied kinderen een comfortabele, warme en veilige omgeving.
<p>Organisator</p> <ul style="list-style-type: none"> • Herhaal enkele elementen in je sessies om een routine te creëren. • Zorg ervoor dat de sessies goed voorbereid zijn, maar laat ruimte voor flexibiliteit. • Zorg ervoor dat al het nodige materiaal is voorbereid. • Organiseer de ruimte voor de zitting. • Stel duidelijke regels op. • Stel de kinderen gerust dat zij op een veilige plaats zijn. • Verdeel de rollen onder jouw collega's. 	<p>Facilitator</p> <ul style="list-style-type: none"> • Plan je sessies; pas je sessies aan en evalueer je sessies. • Gebruik gebaren en visuele instructies. • Praat duidelijk en eenvoudig. • Gebruik de in het Gamebook beschreven technieken en de hulpmiddelen van de training om de sessie vlot te laten verlopen - bijv. de "vier elementen" en "zeven variabelen". • Verdeel je sessie in drie opeenvolgende delen: begin, midden en einde (opening, midden en afsluiting). • Daag de kinderen uit - maar blijf openhartig en vriendelijk. 	<p>Bemoediger</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wees benaderbaar, verzorgend, attent, motiverend en uitnodigend. • Gebruik lichaamstaal, gebaren, oogcontact. • Stimuleer, ondersteun en toon gepast gedrag of moedig het aanleren van vaardigheden aan. • Daag hen uit. Maar maak het veilig om te falen en te proberen • Fouten maken is toegestaan.
<p>Initiator</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik humor • Speel met de kinderen mee • Kom met nieuwe ideeën • Kom uit je comfortzone en probeer nieuwe dingen 		<p>Toeschouwer/Onderzoeker</p> <ul style="list-style-type: none"> • Observeren, aanpassen, bijstellen en vervangen. • Leer kinderen op een persoonlijk niveau kennen. • Cultuur moet een bron van inspiratie zijn; breng liedjes, woorden, gewoonten, spelletjes en routines in jouw sessies in. • Houd je ogen open voor kinderen die extra steun nodig hebben. • Vul de voorbereidings- en evaluatieformulieren en andere benodigde formulieren in.

Figuur 4.1 Verschillende rollen van een facilitator

Koppeling TeamUp aan bouwstenen 4, 5 en 6 van school veiligheidsplan

Bouwsteen 4. Positief pedagogisch handelen

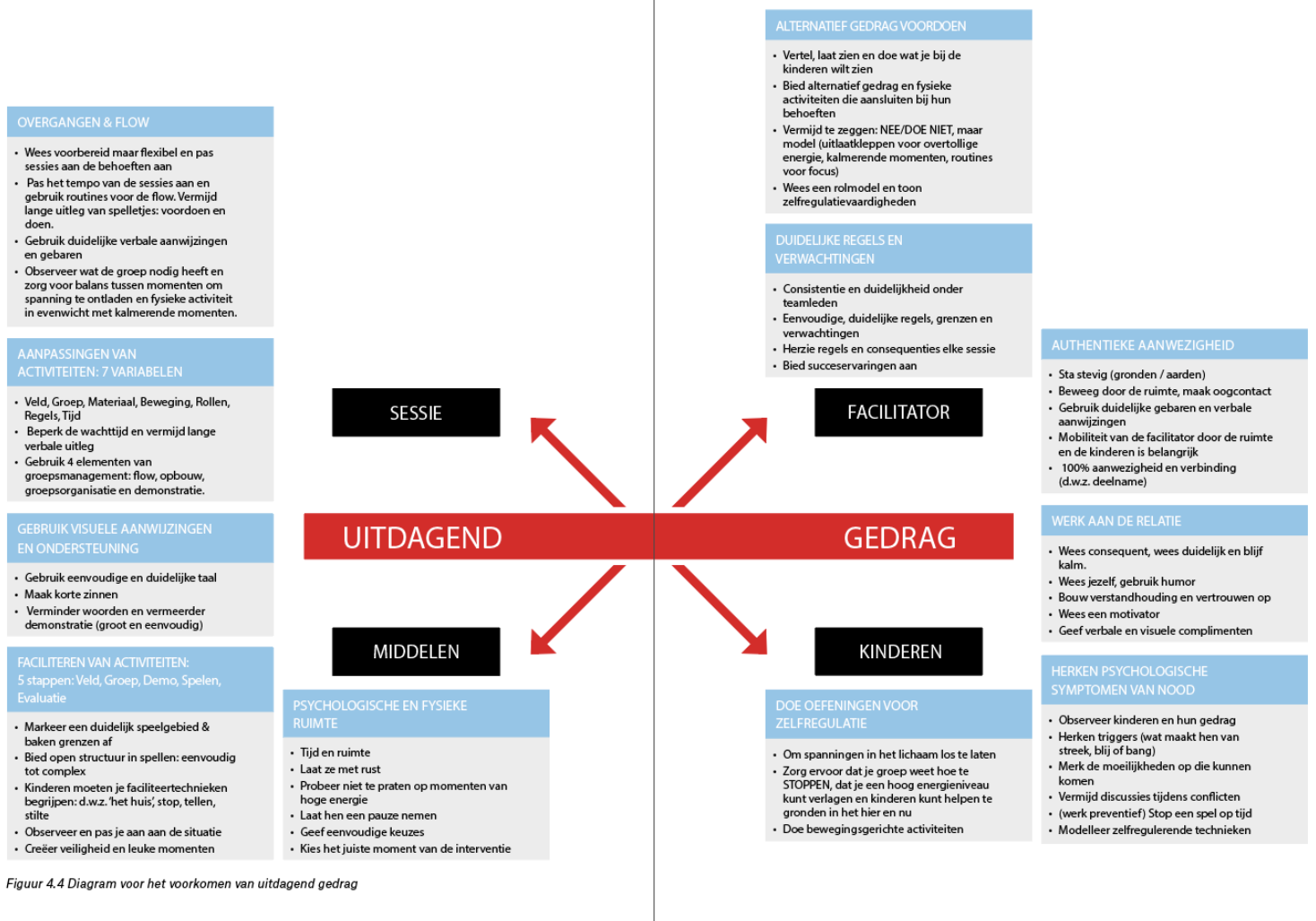
Toelichting: Sociale veiligheid staat of valt met de relatie met individuele leerlingen en de groep als geheel. Een positieve pedagogische relatie bevordert dat leerlingen zich gezien voelen, 'ik doe ertoe', gehoord, geaccepteerd. Het bevordert ook het welbevinden en vermindert problematisch gedrag. Medewerkers dragen de waarden en normen uit door voorbeeldgedrag; dus ook in het team.

Tijdens TeamUp kunnen kinderen de structuur, voorspelbaarheid en stabiliteit ervaren die de facilitators bieden.

²² <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/sociale-veiligheid>

²³ <https://www.schoolveiligheid.nl/kennisbank/digitaal-veiligheidsplan/>

<https://www.digitaalveiligheidsplan.nl/actueel/werken-met-het-digitaal-veiligheidsplan/>

Figuur 4.4 Diagram voor het voorkomen van uitdagend gedrag

TeamUp op School draagt volgens kinderen en leerkrachten bij aan:

- Het gevoel van sociale en psychische veiligheid in de groep
- Nieuwe sociale relaties op kind- en groepsniveau en tussen leerkracht en kind
- Een gevoel van acceptatie en deel uitmaken van een groep (inclusie)²⁴

Door een traumagerichte aanpak te volgen en trauma en signalen van mogelijke psychische bij kinderen te herkennen, kunnen facilitators de sessies aanpassen aan de behoeften van de kinderen en hen ondersteunen in het omgaan met triggers en het reguleren van hun emoties tijdens de sessie.

Bouwsteen 5. Preventieve activiteiten, programma's en voorlichting

Toelichting: SEL programma's, antipest-activiteiten, activiteiten rondom relaties en seksualiteit, week van de lentekriebels: het programma en de activiteiten moeten aansluiten op de schoolvisie. Hierbij hoort ook het informeren van ouders over schoolregels, over schoolafspraken (bv gebruik van de groepsapp, social schools).

TeamUp op school kenmerkt zich door een hoofdzakelijk non-verbale benadering, zodat alle kinderen vanaf hun eerste dag op school kunnen meedoen – ongeacht hun achtergrond en de taal die zij spreken. De activiteiten van TeamUp volgen een lichaamsgerichte aanpak: we leren door te doen, te spelen en te bewegen. De activiteiten gericht op assertiviteit bevorderen bijvoorbeeld heel sterk de autonomie van kinderen. Kinderen leren om behoeften, emoties en problemen te communiceren en op te komen voor zichzelf, waarin ook de vrijheid van meningsuiting naar voren komt.

Gelijkwaardigheid, begrip voor anderen, verdraagzaamheid en het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie zit sterk door het hele programma verweven. Binnen de thema's conflict, pesten, respect en vriendschap en vrienden werken kinderen aan vaardigheden zoals rekening houden met

²⁴ Van den berg, Y. (2020) Externe evaluatie TeamUp op School. Den Haag, Save the Children.

elkaar, grenzen aangeven, het accepteren van verschillen en het helpen van elkaar. Hier komt ook het verantwoordelijkheidsbesef naar voren door kinderen te laten ervaren dat hun gedrag invloed kan hebben op een ander en ze te leren hoe te voldoen aan eigen behoeften zonder anderen te kwetsen.

Bouwsteen 6. Signaleren en effectief handelen bij signalen

Toelichting: Iedereen weet hoe en wanneer je moet ingrijpen en waar je hulp kunt vinden. Denk aan; Meldcode (bij huiselijk geweld), Meldplicht (bij een vermoeden van een zedendelict door een medewerker van de school jegens een minderjarige leerling), wie is de externe vertrouwenspersoon, vertrouwensinspectie, wijkagent, onveilige situaties, calamiteiten.

Bij kinderen met een migratieachtergrond is het signaleren van mogelijke zorgen uiterst belangrijk. TeamUp besteedt hier daarom extra aandacht aan in de facilitatortrainingen voor professionals en vrijwilligers. Tijdens de TeamUp trainingen worden onderwerpen zoals veiligheid uitgebreid behandeld zodat facilitators wat er van hen wel en niet wordt verwacht. Daarnaast krijgen facilitators handvatten aangereikt om de kinderen te observeren en vroegtijdig zorgwekkend gedrag te signaleren. TeamUp-sessies vormen voor facilitators een mogelijkheid om zorgwekkend gedrag bij leerlingen te signaleren. TeamUp heeft een Child Protection- en Child Safeguarding Policy hierover opgesteld dat wordt meegestuurd bij de overeenkomst.

Voor de scholen die TeamUp uitvoeren in Nederland is het Veiligheidsplan van de school, met onder andere een anti-pestprotocol en de protocollen van de Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling leidend. In het School ondersteuningsplan van de school staat omschreven hoe er gehandeld wordt als er zorgen zijn over het welbevinden en/of ontwikkeling van een leerling. Dit geldt ook tijdens TeamUp.

5. Traumasensitief met TeamUp

In het onderwijs aan nieuwkomerskinderen is een trauma-sensitieve benadering noodzakelijk. Kinderen kunnen veel hebben meegemaakt en diverse psychosociale klachten hebben zoals angsten, depressie en hevige stress. Het is daarom belangrijk om de signalen te kunnen herkennen wanneer en hoe deze zich kunnen uiten en hier op een constructieve manier mee om te gaan. TeamUp hanteert de trauma-sensitieve benadering als uitgangspunt in alle activiteiten. In de methodologie zijn daartoe verschillende trauma sensitieve principes opgenomen. Voorafgaand aan de beschrijving van de principes volgt eerst hieronder de toelichting op de noodzaak voor de trauma-sensitieve benadering.

Invloed van stress en trauma op de ontwikkeling van kinderen

De meeste kinderen die stressvolle of levensbedreigende gebeurtenissen meemaken, leren hier na verloop van tijd op een gezonde manier mee omgaan, op voorwaarde dat hen stabiliteit, relatieve veiligheid, en voldoende toegang tot ondersteunende systemen in familie en gemeenschap of meer gespecialiseerde zorg geboden wordt, wanneer dat nodig is. De meeste kinderen kunnen op een bepaald ogenblik tekenen van psychosociale stress vertonen, die na verloop van tijd kunnen verminderen of verergeren; de intensiteit en de duur kunnen variëren. Deze veranderingen kunnen mogelijk bij de kinderen waargenomen worden tijdens het spel en beweging in hun emoties en gedrag.

De voortdurende blootstelling aan stress kan hun ontwikkeling beïnvloeden en het dagelijks functioneren belemmeren, evenals hun betrokkenheid bij TeamUp sessies. Verder kan dit op fysiologisch niveau worden waargenomen: je kunt merken dat ze moeite hebben met zelfregulering door onregelmatig gedrag (bijv. woede-uitbarstingen, moeite om hun lichaam tot rust te brengen, geagiteerd, gevoelig voor geluiden of aanraking) en op psychologisch niveau kunnen hun zelfbesef en hun vermogen om met leeftijdgenoten en anderen om te gaan, in het gedrang komen²⁵.

Langdurige blootstelling aan stressvolle en levensbedreigende gebeurtenissen heeft gevolgen voor lichaam en geest²⁶ en voor de algemene gezonde ontwikkeling van kinderen, waardoor het risico op levenslange problemen en beperkingen toeneemt.²⁷ Het herscheppen van een gevoel van verbondenheid, veiligheid en zelfvertrouwen en het ontwikkelen van kalmerende en regulerende vaardigheden op lichamelijk niveau, is van groot belang bij het werken in traumagerichte zorg met kwetsbare groepen en gemeenschappen.²⁸ Het belangrijkste is dat de op beweging en spel gebaseerde aanpak in TeamUp, het lichaam direct betreft. De non-verbale modaliteit kan kinderen en facilitators helpen om stress en spanningen in hun lichaam los te laten, terwijl ze de gelegenheid krijgen om te socialiseren en hulpbronnen op te bouwen in een veilige omgeving.

Hoewel de meeste kinderen veerkrachtig zijn, is uit onderzoek gebleken dat een klein percentage van de kinderen aanhoudende en ernstigere tekenen van psychische stress zal ontwikkelen, waaronder posttraumatische stressstoornis (PTSS) en/of meer risico loopt om andere psychische aandoeningen te ontwikkelen, zoals complex trauma, depressie en angststoornissen.²⁹ De diagnose wordt gesteld door professionals die hierin opgeleid en gespecialiseerd zijn.

²⁵ Rubin KH, Bukowski WM, Bowker JC. Children in peer groups. *Handbook of child psychology and developmental science*. 2015;24:1-48.

²⁶ Barber BK, Schluterman JM. Connectedness in the lives of children and adolescents: A call for greater conceptual clarity. *Journal of Adolescent Health*. 2008;43(3):209-16.

²⁷ Van der Kolk BA. The body keeps the score: Memory and the evolving psychobiology of posttraumatic stress. *Harvard review of psychiatry*. 1994;1(5):253-65.

²⁸ Hobfoll SE, Watson P, Bell CC, Bryant RA, Brymer MJ, Friedman MJ, Friedman M, Gersons BP, De Jong JT, Layne CM, Maguen S. Five essential elements of immediate and mid-term mass trauma intervention: Empirical evidence. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*. 2007;70(4):283-315.

²⁹ Strong WB, Malina RM, Blimkie CJ, Daniels SR, Dishman RK, Gutin B, Hergenroeder AC, Must A, Nixon PA, Pivarnik JM, Rowland T. Evidence based physical activity for school-age youth. *The Journal of pediatrics*. 2005;146(6):732-7.

TeamUp werkt op preventieniveau

Met TeamUp streven we ernaar preventieve zorg te verlenen aan een brede populatie van kinderen. De TeamUp facilitators hebben een belangrijke rol bij het signaleren en doorverwijzen van kinderen die tekenen van ernstigere psychische stress kunnen vertonen naar andere niveaus van zorg. Facilitators op scholen volgen daarin het beleid en bijbehorende protocollen van de school waar zij werkzaam zijn. Niettemin *kunnen* kinderen met specifieke behoeften zoals leerstoornissen, complexe trauma's, PTSS, of andere psychologische aandoeningen, al dan niet gediagnosticeerd, baat hebben bij de sessies en deelnemen aan TeamUp.

Niet iedereen raakt getraumatiseerd

De kinderen waarmee wij werken in de meeste gevallen heel wat negatieve ervaringen meegemaakt. Zij zijn blootgesteld aan talrijke risicofactoren en stressoren, vaak gedurende een lange periode. Ten eerste is het belangrijk om er niet van uit te gaan dat alle kinderen getraumatiseerd zijn. Trauma kan worden opgevat als ernstige emotionele of lichamelijke nood als reactie op een levensgebeurtenis (bijv. een levensbedreigende gebeurtenis) of langdurende gebeurtenissen (bijv. oorlog, misbruik, onderdrukking) waardoor iemand zich hulpeloos en machteloos kan voelen of waarbij iemands gevoel van veiligheid en integriteit ernstig is aangetast. Trauma is ook een subjectieve ervaring. Wat voor het ene individu of de ene gemeenschap traumatiserend kan zijn, is dat voor een ander misschien niet. Ook de culturele context en de uitingen van stress kunnen de perceptie van welzijn bepalen en sterk verschillen.

Traumagerichte principes ingebed in TeamUp

De vier overkoepelende traumagerichte principes³⁰ zijn ingebed in de TeamUp-methodologie en linken direct aan de TeamUp doelen:

GEVOEL VAN DOELMATIGHEID (AUTONOMIE)

In TeamUp bieden wij kinderen bewegings- en spelmogelijkheden waarmee zij vaardigheden versterken. Kinderen werken vanuit hun eigen sterke punten, leren keuzes te maken en leren nieuwe vaardigheden om hun gevoel van doelmatigheid en empowerment te vergroten.

GEVOEL VAN SAAMHORIGHEID EN VERBONDENHEID BIEDEN

De kinderen worden uitgenodigd deel te nemen aan groepsactiviteiten. Dit vergroot de sociale steun en herstelt intra-persoonlijke relaties. Kinderen komen tijdens TeamUp in contact met leeftijdgenoten en zorgzame volwassenen waar nieuwe vriendschappen kunnen ontstaan.

GEVOEL VAN VEILIGHEID BIEDEN

TeamUp-sessies vinden plaats op vaste dagen, vaste tijden en met hetzelfde team van facilitators. De structuur van de sessies is altijd hetzelfde en daarmee voorspelbaar. Binnen de sessies streven de facilitators ernaar zowel een emotionele als een fysieke veilige ruimte te bieden om samen te bewegen en te spelen. TeamUp facilitators creëren een veilige en vertrouwde omgeving door positieve interacties te stimuleren en te borgen tussen de volwassen facilitator en de kinderen, en tussen de kinderen onderling. Dit helpt om een gevoel van veiligheid te ontwikkelen.

MOGELIJKHEDEN TOT ZELFREGULATIE BIEDEN

Bewegingsgerichte activiteiten bieden mogelijkheden tot zelfregulatie. Tijdens de sessies verkennen de kinderen verschillende manieren van bewegen en het in hun lichaam zijn. Ze merken sensaties, emoties en gedragingen op. Zij ontwikkelen een toegenomen lichaamsbewustzijn en zelfbewustzijn. Ze ontwikkelen regulerende vaardigheden en vaardigheden om zichzelf te kalmeren terwijl ze tijdens de activiteiten met leeftijdsgenootjes en facilitators bezig zijn.

Om de cirkel rond te maken: de subdoelen van TeamUp zijn gestoeld op deze traumagerichte principes. Dit is visueel gemaakt in de figuur met de doelen en de veranderingstheorie op pagina 3 uit dit document. Die subdoelen staan voor de volledigheid ook hieronder:

³⁰ Levine, P. A., & Kline, M. (2006) Trauma through a child's eyes: Awakening the ordinary miracle of healing: Infancy through adolescence. North Atlantic Books.

1. **Gevoel van veiligheid:** de leerling ervaart een toegenomen gevoel van veiligheid tijdens TeamUp.
2. **Sociale verbondenheid:** de leerling ervaart een sterkere sociale verbondenheid met leeftijdsgenoten tijdens TeamUp.
3. **Optimisme:** de leerling vergroot tijdens TeamUp-sessies een positieve kijk op zichzelf en de wereld om zich heen.
4. **Zelfregulering:** de leerling is tijdens TeamUp in staat grenzen voor zichzelf te stellen en die aan te geven, zijn eigen emoties en gedrag te reguleren en zijn aandacht te focussen en vast te houden.

In het boek van Leony Coppens³¹ staan de volgende elementen als essentie van traumasensitief lesgeven:

- ✓ Non-verbale communicatie
- ✓ Bevorderen van zelfregulatie
- ✓ Bevorderen van sociale vaardigheden
- ✓ Trainen van executieve functies
- ✓ Routines en voorspelbaarheid
- ✓ Grenzen en consequenties

TeamUp benut deze in haar opzet, werkwijze, sessie structuur en door middel van bepaalde spellen/ groepsactiviteiten.

Optimisme

De activiteiten van TeamUp zijn speels en daarom activerend, kindgericht en gericht op plezier hebben. Positieve ervaringen geven kinderen ruimte om plezier en lach te ervaren, wat de ontwikkeling en het leervermogen kan bevorderen³². Positieve gevoelens zoals plezier, interesse en compassie kunnen bijdragen aan een toename aan psychosociaal welzijn³³. Voorspelbare en terugkerende positieve ervaringen kunnen kinderen ondersteunen bij het overwinnen van hun negatieve herinneringen en ervaringen.³⁴ TeamUp activiteiten zijn leuk en aansprekend, iets waar kinderen naar uit kunnen kijken om elkaar te ontmoeten onder begeleiding van TeamUp facilitators. Ze kunnen humor en plezier ervaren door het gevoel van positief samenzijn met leeftijdsgenoten. Terwijl ze bouwen aan een reeks persoonlijke en sociale vaardigheden, kunnen kinderen zich gesterkt voelen en hun algeheel optimisme toenemen.

6. Contact

TeamUp op School geeft graag toelichting op het theoretisch kader en beantwoordt eventuele andere vragen. Email: teamupschool@savethechildren.nl

³¹ Coppens, L., van Kregten, C., & Schneijderberg, M (2021). Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen – een praktisch handboek voor het basisonderwijs. SWP.

³² Zosh JN, Hopkins EJ, Jensen H, Liu C, Neale D, Hirsh-Pasek K, Solis SL, Whitebread D. Learning through play: a review of the evidence. LEGO Fonden; 2017 Nov

³³ Fredrickson BL. The role of positive emotions in positive psychology: The broaden-and-build theory of positive emotions. American psychologist. 2001;56(3):218.

³⁴ Donaldson SI, Dollwet M, Rao MA. Happiness, excellence, and optimal human functioning revisited: Examining the peer-reviewed literature linked to positive psychology. The Journal of Positive Psychology. 2015;10(3):185-95.